

УДК 027.4:0.21.4(477-25)"2014/..."

Вікторія Колеснікова,канд. іст. наук, завідувач Наукової бібліотеки Інституту археології НАН України,
старший науковий співробітник Національного музею Революції Гідності (м. Київ, Україна)

12, просп. Героїв Сталінграда, Київ, 04210, Україна

e-mail: bibliarch@ukr.net

Бібліотека Майдану: шлях від революційної читальні до бібліотеки Музею Революції Гідності

Бібліотека Майдану розглядається як громадська ініціатива, що виникла в стінах Українського дому під час Революції Гідності, як «місце духу», де люди читали, думали, дискутували, духовно відновлювалися. Розкривається культурно-просвітницька роль Книгозбірні на барикадах. Завдяки самовідданості бібліотекарів-волонтерів тут постійно організовувалися зустрічі з українськими письменниками, вченими, митцями, проходили музично-поетичні вечори, культурознавчі лекції.

К л ю ч о в і с л о в а: Революція Гідності, Бібліотека Майдану, практика «чесного слова», бібліотекарі-волонтери, Майдан у книжках.

На сьогодні існує чимало видань, присвячених подіям Революції Гідності – їх вже близько двох сотень. Більша частина з них – це публіцистичні чи документальні видання, є також поетичні збірки, художні твори і, навіть, дитячі книжки. Однак, ще дуже мало наукової та аналітичної літератури, яка висвітлювала б різні аспекти подій зими 2013–2014 рр. та їх вплив на зміцнення української політичної нації, української державності, зрештою на виведення України на шлях сталого розвитку.

Мета статті – дослідити одне з явищ, породжених Майданом: «територію розуму», революційну читальню – Бібліотеку Майдану.

Бібліотека протесту – це справжня бібліотека, яка діяла в межах тимчасового протестного табору. Таке визначення дає у своїй статті, присвяченій Бібліотеці Майдану, дослідниця зі США Шеррін Франс (Sherrin Frances) [3]. Тривалість життя таких бібліотек (а ці приклади, до речі, непоодинокі), як правило, є дуже короткою – від двох-трьох тижнів до двох-трьох місяців. Такі утворення виникають спонтанно, і зазвичай, стрімко нарощують свою колекцію до кількох тисяч друкованих видань, переважно через пожертвування та волонтерство. Як правило, бібліотека протесту є місцем, де людина затримується: читає, вступає в розмови (часто не лише політичні), грає в шахи чи інші ігри, а також відвідує різні заходи, бере участь у дискусіях. Коли політичний протест закінчується, то завершується і діяльність бібліотеки – а її книги часто поширюються серед інших бібліотек або

організацій. Але інколи бібліотекарі-активісти зберігають такі колекції і намагаються продовжувати роботу бібліотеки, хоча зазвичай це триває недовго. Авторка також наголошує, що цінності, які поділяють бібліотекарі-активісти «бібліотек протесту», є спільними незалежно від країни, вони не пов'язані з політичними та культурними кордонами [3]. Шеррін Франс не була присутня на Майдані під час революційних подій. Її робота побудована на інтерв'ю з волонтерами Бібліотеки Майдану, зробленими під час візиту до Києва у 2016 р. На сьогодні це єдина, відома нам, наукова стаття про Бібліотеку Майдану. Проте існує чимало репортажів та відеоматеріалів про цю ініціативу, зроблених безпосередньо в Українському домі взимку – навесні 2014 р. [1, 2, 4–15, 17–19]. Невеличка стаття про революційну читальню розміщена у книзі «Люди Майдану. Хроніка» (проект газети «День») [16, с. 182]. При підготовці даної публікації нами були використані спогади, інтерв'ю численних бібліотекарів-волонтерів, а також власний досвід з організації та налагодження діяльності Бібліотеки Майдану від її перших кроків і до сьогодні.

Бібліотека Майдану була заснована фактично відразу після звільнення (у ніч з 25 на 26 січня 2014 р.) Українського дому, в якому впродовж майже двох місяців дислокувалися силовики, зокрема бійці підрозділу «Беркут». Сама ідея створення бібліотеки належить подружжю із Дніпра – Інні і Віктору Бісовецьким, які на той час упродовж кількох днів перебували в Києві. Саме вони придумали

мали назву і створили сторінку «Бібліотека Майдану» на Фейсбучі, де й повідомили про свої наміри організувати в Українському домі бібліотеку для людей на барикадах, запрошували киян приносити з дому книги, а волонтерів – долучатися до роботи бібліотеки.

Почалося все... з чашки кави.

Інна пояснює, що за ранковою кавою вона з чоловіком Віктором дізналася про звільнений Український дім:

«Це були просто слова: – А може, ми би там щось зробили? – Може. – А що ми там можемо зробити? – А давай бібліотеку. І ми її зробили. Це була спонтанна ідея» [7].

Як відомо, на Майдані кожен знаходив себе і самовиражався. Для подружжя Бісовецьких таким самовираженням стало створення бібліотеки. Спочатку вони пішли на Житній ринок і попросили декілька порожніх коробок. Потім Інна з подругою ці коробки відповідним чином оформили, щоб вони були яскраві та помітні. А Віктор сформував на Фейсбук спільноту, яка на початку мала всього 4 «лайки» – два від Віктора та Інни і два від їхніх друзів, але дуже швидко коло залучених до спільноти людей зросло майже до трьох тисяч.

Спочатку йшлося про ініціативу, подібну до «буккросінгу». «Ніхто з нас не уявляв навіть, що це буде справжня бібліотека з полицями, книжками, з професійними бібліотекарями у якості волонтерів. Ми це уявляли трошки по-іншому. Думали, що треба зробити гарну коробочку, щоб люди помічали її. Та покласти туди якісь книжечки, щоб люди, які там ночують, які там сидять, мали змогу погрітися і якимось відволіктися» [7].

Ініціатива виявилася більш ніж успішною. В одному з репортажів читаємо: «Ввечері тут просто немає де присісти – всі стільці під стінами зайняті. Чоловіки в касках, масках та камуфляжних куртках читають. І при цьому зворушливо спираються на свої дубинки і щити...» [17].

Зайнятий протестувальниками Український дім завдяки діям десятків добровольців та численним пожертвуванням за лічені дні перетворився на потужний громадський центр для протестуючих. Там надавалися безкоштовні юридичні консультації, місця для сну, медична та психологічна допомога, демонструвалися кінофільми, організовувалися лекції Відкритого університету Майдану, мистецькі акції, функціонували інформаційна служба, каплиця, Майдан-SOS, пункт забезпечення одягом та харчуванням і, звісно ж, бібліотека. Про наявність

Бібліотеки на початках повідомляв скромний аркуш паперу зі стрілочкою, що вказувала напрям руху. За цією стрілочкою я й рушила, прийшовши увечері 27 січня до Українського дому, і з того часу ми разом... Пізніше з'явився великий фанерний щит з написом «Бібліотека Майдану» та посиланням на Фейсбук-сторінку, який стояв справа біля сходів у холі Українського дому.

Бібліотека Майдану була особливим утворенням. Тут ніхто не вів обліку книжок і не записував читачів. Від традиційних публічних бібліотек вона взяла хіба що саму лише назву. Бібліотека Майдану стала своєрідною благодійною платформою, де кожен бажаючий міг долучитися до спільного творення: принести книги, аби їх могли читати протестувальники. До того ж, це була єдина бібліотека в країні, яка працювала цілодобово сім днів на тиждень.

Кожна наша книга мала особливий штамп «Бібліотека Майдану». Спершу це був просто звичайний набірний штамп, але згодом з'явився оригінальний – із зображенням хлопчика із книжкою на барикаді та своєрідним шрифтом.

Бібліотека Майдану

Цей штамп має свою історію. Існує доволі відоме фото з протестувальником, котрий читає книгу, сидячи на барикаді на вул. Грушевського. За мотивами цього фото Юрко Журавель створив шарж, а Ілля Стронговський дружньо відгукнувся на наше прохання і на його підставі зробив логотип для Бібліотеки Майдану. Невдовзі по тому до Бібліотеки завітала пані, яка принесла вишиту нею та вставлену в рамку картину за шаржем Юрка Журавля. На жаль, не запам'яталося її ім'я. Ця вишивка весь час перебувала на видному місці на столі у Бібліотеці Майдану. Її брали з собою під час захоплення Українського дому 18 лютого, а потім повернули на місце. Вона стала своєрідним символом Бібліотеки. Після Майдану ця вишивка

поїхала до Дніпра з одним з наших волонтерів, бо він не міг з нею розлучитися.

Наведемо фрагмент інтерв'ю з В'ячеславом Брюховецьким (2014 р.), яке чудово відображає суть поєднання начебто непоєднуваного:

«— Одна з популярних фотографій із Майдану (з неї вже навіть зробили канву для вишивки хрестиком) зображує студента в шоломі й протигазі, який на закритій барикаді на тлі спаленого автобуса читає книжку. Можливо, вашого улюбленого Хемінгуей, хтозна... Але оскільки війна й читання — речі, які погано поєднуються, що б ви порадили молоді: вчитись чи мітингувати?»

— Це вибір кожного. Я не засуджую студента, який сидить у бібліотеці і вчиться. Може, він фізично не може бути на барикадах... А вчитись — це також протест, бо «гопники» не вчать, це ясно. Але я, будучи студентом, зараз стояв би на барикадах.

— На шкоду розумовій праці?

— А боротьба — також розумова праця» [14].

Волонтер Віктор Бісовецький також влучно охарактеризував Бібліотеку Майдану як «місце розуму», де люди читають, мислять, спілкуються та духовно відновлюються [8].

Перші книги для Бібліотеки Майдану пожерували самі ж її засновники, потім — перші її волонтери. Дуже швидко, практично з наступного дня після заснування, книги стали приносити кияни (особливо активно це відбувалося по неділях у дні Віче, тоді потік книжок був просто величезним), згодом до справи долучилися автори і видавництва. Отримували ми також регулярну «доставку» свіжих випусків «Газети по-українськи» та журналу «Країна» у чималій кількості примірників (по кілька пачок).

Зі спогадів Насті Макаренко, волонтера, співкоординаторки Бібліотеки Майдану: «Я, працюючи у видавництві, відразу, прочитавши про БМ, попрямувала до Українського дому з повним пакунком книжок нашого видавництва, якими заповнила до кінця вже другу коробку. Але, передавши книжки, відразу додому не пішла, а лишилася ще й поволонтерити... Дуже багато книг приносили самі автори — для них це було дуже почесно, — кожен хотів лишити окрім свого підпису якесь побажання, на кшталт «Разом і до перемоги» тощо. Коли чулка про Бібліотеку Майдану уже розійшлася за межі київського Майдану, книги нам стали надсилати й з інших регіонів України. Також були прецеденти й із-за кордону (Польщі, Німеччини, США, Канади і т. д.)».

Особливе враження справив візит молоді жінки, однієї з перших дарувальниць, яка підійшла до нашого столика з фірмовим пакетом книгарні «Є» і дістала з нього декілька спеціально підібраних (!) та щойно куплених (!) книг. На жаль, не вдалося запам'ятати, які конкретно то були книги (щось з історії, визвольної боротьби, твори сучасних українських авторів), але якісні, добре видрукувані і недешеві. Надалі теж були неодинокі випадки, коли спеціально приносили книги, щойно куплені під замовлення у книгарні, однак, то був чи не перший момент чіткого розуміння, які цінності рухали людьми, котрі відстоювали своє майбутнє на Майдані.

Розпочавши свою діяльність 27 січня 2014 р. з одного столика та кількох кольорових коробок для збору книг, невдовзі ми отримали перші шафи від одного з київських офісів. Але за кілька днів вже відчувалася критична нестача місця для зберігання книжок, бо всі наші шафи швидко заповнилися. На заклик про допомогу на Фейсбук-сторінці Бібліотеки Майдану відгукнулися працівники дитячої бібліотеки Дніпровського району (вул. Шумського, 4а), які запропонували нам шість стелажів, що були списані і не використовувалися за призначенням. 1 лютого 2014 р. ми перевезли ці стелажі до Українського дому і істотно трансформували свій простір.

Фактично з перших днів Бібліотека почала формувати своєрідні списки побажань — перелік книг, які запитували найчастіше, а також індивідуальні побажання. Все це публіковувалося на Фейсбук-сторінці Бібліотеки Майдану. І люди майже завжди відгукувалися. Так, одного разу ми повідомили, що нам бракує Конституції України, за кілька днів її принесли стільки, що потім кожен охочий мав собі примірник. Деякі з них збереглися й досі.

При створенні Бібліотеки Майдану передбачалося, що по завершенні її діяльності, з перемогою Революції, книги будуть відправлені до сільських бібліотек. Проте долучитися до проекту «100 книжок для сільської бібліотеки», започаткованого письменницею Мілою Іванцовою, довелося набагато раніше. З огляду на велику кількість книжок, які вже не вміщалися на стелажах, ми в перших числах лютого почали формувати коробки з літературою для розсилки по різних бібліотеках, переважно сільських: відправляли за конкретними адресами, які зазначали протестувальники, а також до відомих нам сільських книгозбірень (кошти на ці відправлення збирали у спеціальну скриньку), інколи віддавали майданівцям, котрі їхали додому.

Одразу почали формувати базу відправлень – фіксували в таблиці адреси та контакти. Відчували постійну нестачу пакувального матеріалу. Пусті коробки приносили колеги, просили в магазинах, у їдальні Українського дому тощо. Одного разу завантажили більше 40 коробок з книжками до мікроавтобуса, який їхав у Тальнівський район. І зробили це вчасно, бо за кілька днів в Українському домі з'явилися спецпризначенці.

У Бібліотеці не вівся облік читачів та виданих їм книжок. Передусім це не робилося з міркувань безпеки – записувати прізвища майданівців в ситуації, що склалася, означало наражати людей на небезпеку. Але не менш важливою була взаємна довіра між тими, хто приносив книжки, тими, хто їх зберігав, видавав, розсилав і тими, хто їх читав. Довіра як нова цінність. Аби матеріалізувати почуття відповідальності за взятую книгу та водночас хоча б орієнтовно визначити кількість читачів Бібліотеки Майдану, які брали книжки, була запроваджена практика «чесного слова». Ідея належала авторці цих рядків і була напрочуд простою: для того, аби взяти щось почитати, достатньо було лишити своє «чесне слово», написане власноруч на клаптику паперу. Формулювання «чесних слів» були досить різними: хтось просто писав ці два слова, хтось додавав підпис чи дату, хтось висловлював свою думку: «Пре-чесне словечко», «Даю слово повернути за 3 години», «Чесне слово офіцера», «Обіцяю цього разу повернути», «Хай живе бібліотека!», «Клянусь, що поверну, якщо буду живий». Про практику чесного слова «Вавілон 13» навіть відзняв окремий сюжет [2]. Завдяки цим клаптикам паперу ми з'ясували, що у січні–лютому кількість наших щоденних читачів сягала 100–150 осіб!

Звичайно, Бібліотека Майдану мала певні власні правила. Головне, «Прочитав – поверни», було написано на жовтому папері і містилося на стіні поруч з назвою бібліотеки. Решта, більш деталізовані та не менш важливі «Правила користування», були прописані окремо і також висіли на стіні бібліотеки:

1. Книжка – не дрова. У бочку не кидай!
2. Книжка не камінь. Не жбурляй нею у «беркут»!
3. Книжка не устілка – сторінки у чоботи не пхай!
4. Книжка не шина. Для барикад використовуй інші матеріали!
5. Коли закінчиться наша боротьба, книжки з Бібліотеки Майдану поїдуть до сільських бібліотек. Тому, насправді, правило одне:

ПРОЧИТАВ – ПОВЕРНИ!

На запитання «Коли потрібно повернути книги?» волонтери бібліотеки зазвичай відповідали: «Не пізніше кінця Революції». Ще однією нашою незмінною прикметою були цукерки. Спочатку передбачалося, що цукерка буде своєрідною «нагородою» відповідальному читачеві за повернення книги. Але дуже скоро стало зрозуміло, що цукерка просто має бути. Самі волонтери Бібліотеки цукерки купували зрідка. Як правило, в якості подарунків їх також приносили кияни.

Отримавши можливість розширити простір та розставити книги на стелажах, ми одразу ж структурували свій фонд за тематичним принципом. З'явилися розділи української класики, сучасної української літератури, філософії, психології, детективних творів, зарубіжної літератури, поезії, літератури іноземними мовами, дитячої, а з часом на окремому стелажі розмістили книги, присвячені руху опору. В середині тематичного розділу намагалися дотримуватися алфавітної розстановки. Хоча, враховуючи постійний рух фонду, тематика час від часу змінювалася: ми постійно трансформували вже існуючі розділи, додавали нові. Хто б не брав у нас інтерв'ю, завжди запитував, які книги найчастіше беруть протестувальники, часто наводячи на думку, що це мали б бути книги, пов'язані з визвольною боротьбою. Проте, попитом користувалася доволі різна література. З найбільш часто запитуваних – українська класика, сучасна українська література, психологія, філософія, причому завжди просили саме першоджерела – Ніцше, Канта, Гегеля. Такі книги розбиралися відразу, як тільки їх приносили. Одного дня кремезний протестувальник запитав навіть про японську поезію. За нашими спостереженнями, книга на Майдані, передусім, відігравала велику психологічно-розвантажувальну роль, а потім вже інформаційну та просвітницьку. Один з наших постійних відвідувачів, молодий хлопець, який сказав, що взяв у нас свої улюблені книги, поставив біля свого спального місця і почуватися тепер наче вдома.

Найкраще це засвідчують інтерв'ю, записані тієї зими в Українському домі:

Настя Макаренко, волонтер Бібліотеки Майдану: «Якби відчула, що людям на Майдані було на той час не до книжок, то не стала би навіть витратити свого часу. Та очі перших наших читачів говорили самі за себе: люди були вже настільки виснажені й втомлені протистояннями, що поява бібліотеки, як простору у певній мірі духовного, виявилася не просто на часі, а... явищем життєво необхідним. І

загалом, поява бібліотеки ще раз засвідчила, що революцію творила справжня еліта української нації, люди освічені та небайдужі... Пам'ятаю багатьох: запам'яталося чиєсь обличчя, когось пам'ятаєш по імені, а когось – за книгою. Та найчастіше пригадується один із перших наших читачів – маленький Михайлик. Нам вже на той час кияни поприносили багато дитячих книжок, і ми навіть встигли створити кілька полицок з дитячою літературою. Саме Михайлик і став першим їх відвідувачем» (неопубліковане інтерв'ю для ресурсу Читомо).

Владислава Осьмак, волонтер Бібліотеки Майдану: «Ця бібліотека, створена волонтерами для волонтерів, є кращим доказом того, що на Майдані йдеться не про гроші, не про тіло і навіть не про душу, а про ДУХ. Тут це дуже добре видно. І цього достатньо, аби насправді зрозуміти, що відбувається. Хоча кількість людських жертв поки йде на одиниці – психологічно ми на війні і цей простір – це противага. І окрім того ми гарантуємо живе спілкування, посмішку, жарт. Це ще й кабінет психологічного розвантаження окрім усього іншого.

У бойових умовах ця бібліотека – місце, де люди відпочивають і насичують душі. А якщо це має такий попит за таких обставин – це прекрасний симптом. Це вказує на те, що все, що відбувається – відбувається правильно» [17].

25-річна Мар'яна і 17-річна Марічка з міста Бурштин Львівської області. Вони – щойно з вулиці: забігли в Українській дім погрітися і випадково побачили бібліотеку: «А що, можна звідси взяти щось почитати?». Почувши ствердну відповідь, жвавішають. «Щось би психологічне почитати», – звертається одна з них до чергової і вони разом швидко водять долонями по корінцях, шукають. Вважають ідею з бібліотекою – «бомбезною» і радіють, що нині перед сном зможуть щось почитати, бо після насиченого роботою дня не завжди вдається заснути відразу. Зрештою, свій вибір дівчата зупиняють на Зигмунді Фрейді «Толкование сновидений» і книжці Тараса Прохаська «НепрОсті» [17].

Дмитро, студент 18 років: «Прихожу сюди другий день поспіль і дуже цікаво помітити, що тут книжки інтелектуального спрямування. Учора взяв два томи видатного економіста» [7].

Ігор, Одеська обл.: «Брав молитовник. Допомагає духу. Бо ми тут стоїмо духом» [7].

Протестувальник Андрій з Кривого Рогу читає книгу про історію запорозьких козаків: «Вони бу-

ли вільними людьми і ми намагаємося ними стати» [5].

Сюжети про Бібліотеку Майдану окрім українських каналів знімали казахське телебачення, італійське. «І в усіх очі на лобі: от навіжені! У них стріляють, газом труять, а вони по книжки у чергу стають!» [9].

Книжки з нашої бібліотеки отримували й поранені хлопці у лікарнях. Час від часу приходили медпрацівники і брали для них літературу. Зазвичай хлопці висловлювали побажання щодо того, які книги хочуть почитати. Коли потрібної книги не було, спрацьовувало висловлене на Фейсбуксторінці бібліотеки прохання: за кілька годин (а інколи й швидше) потрібне видання вже приносили.

Слідом за книгами у просторі Бібліотеки Майдану, на прохання протестувальників, з'явилися шахи та шашки і навіть окремих столик для гри, за яким завжди було людно.

Революційна читальня виконувала і роль культурно-просвітницького центру. Тут організовувались зустрічі з українськими авторами, музично-поетичні вечори та культурознавчі лекторії. Впродовж зими – початку весни до Українського дому з виступами завітали Василь Шкляр, Юрій Андрухович, Антін Мухарський, Ірена Карпа, Сашко Лірник, Міла Іванцова, Лев Скоп та ін. Постійно розповідала майданівцям про Київ волонтер Бібліотеки, киевознавець Владислава Осьмак.

Сьогодні це може здаватися дивним, але в Українському домі була навіть конкуренція за час та простір між різними ініціативами (Бібліотекою Майдану з її музично-поетичними чи авторськими вечорами, Відкритим університетом Майдану з його лекціями, студентською спілкою, яка демонструвала кінофільми). Дійшло навіть до того, що комендатурі Українського дому довелося спеціально збирати представників цих спільнот, аби вирішити питання послідовності наповнення простору Українського дому інтелектуальним продуктом!

Звісно, цілодобова діяльність Бібліотеки Майдану забезпечувалася силами відданих і активних волонтерів. За час нашої роботи їх було чимало. Хтось мав змогу поділитися своїм часом разово, хтось залишався на більш тривалий період, хтось пройшов разом з Бібліотекою увесь шлях. Однаково хочеться подякувати усім! На превеликий жаль, не збереглася інформація про всіх волонтерів-бібліотечарів. Звичайно, ми мали зошит, до якого

записували бажаючих допомагати та їх контакти, проте ці записи з міркувань безпеки були знищені під час наступу спецпризначенців 18 лютого. І все-таки багатьох ми пам'ятаємо, зокрема це: Анжеліка Зозуля, Надія Клос, Нікіта Ігнатюк, Тетяна Лозниця, Вікторія Карпенко, Богдан Мартиненко, Міла Іванцова, Галина Іванцова, Тетяна Мороз, Наталія Євченко, Настя Макаренко, Ірина Черновол, Владислава Осьмак, Ярослава Дмитрук, Світлана Пічкур, Маргарита Кузнецова, Анна Герашенко, Анна Яненко, Антон Корвін-Піотровський та інші.

20-річний Богдан приїхав на Майдан із Дніпропетровська. Він і барикади будував, і на варті стояв, але коли завітав до Українського дому і побачив Бібліотеку, зрозумів, що саме тут його місце. Так він став головним бібліотекарем. Юнак і днював, і ночував біля шаф із книжками: «Там, на барикадах, від мене користі було не надто багато, хоча я старався, а тут я роблю те, що мені подобається і те, що я, схоже, вмію», – усміхається хлопець. І додає: «Я дуже люблю читати» [17].

Аня приїхала з Харкова. Їй хотілося бути корисною, і вона залишилася волонтером: «Ідея бібліотеки на барикадах – супер! Дуже багато людей приходять саме з барикад, і рівень людей тут вищий за середній – вони цікавляться історичними книжками, сучасною прозою і поезією, класикою. Це викликає суспільний інтерес і надихає інших людей бути корисними – принести книжку. Ця ідея об'єднує людей» [17].

Волонтер Тетяна у мирному житті займалася міжнародним маркетингом: «Я потрапила на три найактивніші дні – п'ятницю, суботу і неділю. Тисячі три книжок точно принесли за ці дні. Частину ми запакували в коробки й відправили в сільські бібліотеки, бо все на полицях не поміщається вже, а розширюватися безмежно ми не можемо. Старамось, щоб на полицях була різноманітна література і щоб були ті книжки, які люди запитують. Люди насправді різні приходять сюди, але, як правило, це люди які мають непогану освіту і загалом непогано орієнтуються в своїх смаках» [17].

Нікіта, майданівець з Дніпра: «Я побачив Віктора і Інну [Бісовецьких]. Вони розклали книжки. Ми з другом [Богданом] вирішили їм допомогти. Потім кількість книжок збільшувалась. Нам подавали полиці для книжок. Я залишився тут. Були моменти, коли ми казали: «Зачекайте, ми не встигаємо приймати книжки». Шкляр приніс цілу коробку книжок. Сказав, що хоче бачити їх у сільських бібліотеках» [17].

Хлопці Богдан і Нікіта фактично жили в бібліотеці. Решта волонтерів, зазвичай, домовлялися про чергування так, аби забезпечити присутність упродовж усього дня. На вечірні години – більш активний час – приходило більше волонтерів. По кілька людей чергувало впродовж цілого дня по вихідних, особливо – у неділю. Волонтери не лише допомагали розбирати, штампувати книги, сортувати їх та розставляти по полицях. Не менш важливим було живе людське спілкування. Досить скоро до нас стали приходити ще й як до добрих сусідів – позичити ножиці, папір, скотч, ручку, голку з ниткою, допомогти порадою, запитати як дістатися за потрібною адресою тощо. У Бібліотеці Майдану багато хто насправді почувався як вдома. Навіть набагато спокійніше, ніж в цей час у своїй квартирі.

Активно, напружено, з відчуттям та розумінням потрібності того, що робиш, ми працювали до 18 лютого, аж поки до Українського дому не вдерлися спецпризначенці. Звісно, з Бібліотеки вдалося винести лише деякі речі. Всі книги залишилися на полицях. І за неповних дві доби Бібліотека Майдану була повністю розтрощена.

Проте вже 21 лютого ми відновили свою роботу. Ось як про цей день розповідає Настя Макаренко: «Дуже запам'яталося 21 лютого. Саме тоді Бібліотека пережила своєрідну реінкарнацію після погрому, який тут влаштували силовики, захопивши напередодні УкрДім. Частину книжок порозкрадали, сотнями книги просто валялися на підлозі – брудні, потоптані, розірвані, на сторінках проглядалися відбитки від чобіт. Та коли волонтери почали відновлювати Бібліотеку, була відверто здивована реакцією людей навколо: вони допомогали та настільки раділи, що Бібліотеку частково вдалося вберегти й вона відновлюється, так і чулося щодесять хвилин «Слава Богу! Бібліотека оживає». Саме тоді прийшло ще більш глибоке усвідомлення того, наскільки те все є справді важливим для протестуючих на Майдані» [Неопубліковане інтерв'ю для ресурсу Читомо].

Варто також сказати про деякі символи Бібліотеки Майдану. Окрім вже згаданого штампу та вишитої картини, Бібліотека мала розписану каску з відповідним написом, залізний щит, дерев'яну булаву. А згодом з'явилися, спеціально виготовлені нашими друзями з Пошти Майдану, конверт і листівка.

Після згортання активної фази діяльності на Майдані Бібліотека продовжила свою роботу зі збирання книжок в Українському домі. Навесні на-

ми був започаткований проект пам'яті Героїв Небесної Сотні. Ідея полягала у тому, аби відправити до бібліотек сіл чи містечок, з яких походили Герої Небесної Сотні, певну кількість книг зі штампом Бібліотеки Майдану на вшанування пам'яті про загиблих. Було вирішено, що це мають бути, переважно, нові книги з актуальної тематики. З цією метою та з метою промоції Бібліотеки ми протягом 2014 р. брали участь у масштабних книжкових виставках (Книжковий Арсенал, Книжкові Контракти у Києві, Форум видавців у Львові, Берлінський Міжнародний літературний фестиваль). На цих заходах активно презентувалася Бібліотека Майдану та продовжувався збір книг. Варто відмітити, що переважна більшість видавництв схвально ставилася до наших прохань і безкоштовно ділилася книжками.

Важливо зазначити, що у цей же період розпочався збір книг відповідної тематики для майбутнього Музею Майдану та колекції книг про події Майдану – «Майдан у книжках».

Восени 2014 р. нам надали у тимчасове користування невеличке приміщення у підвалі Українського дому, куди й були перенесені книги (після

згорання Бібліотеки книги зберігалися у приміщенні Музею історії міста Києва на 4 поверсі Українського дому). У цьому неопалюваному приміщенні ми пропрацювали понад рік, переважно по вихідних, вже силами лише 2–3 волонтерів. Черговий раз розібрали наявні книги, сформували кілька десятків посилок для відправлення в рамках проекту пам'яті Героїв Небесної Сотні, виокремили книги для майбутнього Музею, передавали книги у бібліотеки Сходу України, у військові шпиталі, переселенцям.

У листопаді 2014 р., до річниці Майдану, був здійснений проект «Майдан у книжках» – у вигляді книжкової інсталяції з понад 60 книг, присвячених Революції Гідності. Спочатку це дійство відбувалося в Українському домі, а потім – у Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара» в рамках виставкового проекту «Творчість свободи: (р)еволюційна культура Майдану». У цьому просторі з листопада 2014 р. по січень 2015-го пройшли також презентації декількох книг з колекції.

У лютому 2016 р. керівництво Українського дому відмовило Бібліотеці Майдану у подальшому використанні їхнього приміщення. Книги, які призначалися для майбутнього Музею та артефакти бібліотеки були перевезені до «Музею Івана Гончара», а решту книг (доволі велику кількість) ми передали Благодійному фонду «З країни в Україну» для використання у просвітницьких цілях.

Статистика Бібліотеки Майдану за період з січня 2014 по лютий 2016 р.:

- зібрано книжок – близько 20 тис.;
- читацька аудиторія – понад 5 тис.;
- кількість бібліотек, яким відправлені книги, – близько 250 (у т. ч. приблизно 70 бібліотек сіл та містечок, з яких походили Герої Небесної Сотні).

До кожної коробки з книжками, відправленою до бібліотек на пошану Героїв Небесної Сотні, вкладався лист у якому, зокрема, зазначалося:

«На честь наших Героїв, які віддали своє життя, виборюючи кращу долю для України, і віднині навіки зараховані до числа Небесної Сотні, ми передаємо у дарунок вашій бібліотеці книги, зібрані доброчинцями на заклик революційної Бібліотеки Майдану».

Навесні 2014 р. волонтери мріяли, що невдовзі Бібліотека Майдану стане частиною майбутнього Музею. Мрії збуваються! З кінця 2016-го бібліотека, яка тепер має власну назву «Бібліотека Музею Майдану», є підрозділом Національного Меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні –

Музею Революції Гідності. Частина книжок, зібраних Бібліотекою, стала основою бібліотечного фонду Музею. У тому числі окрема колекція «Майдан у книжках», яка станом на початок 2019 р. налічує більше 160 найменувань. Ми щиро дякуємо усім, хто долучився до формування цієї колекції!

Упродовж 2017–2018 рр. Бібліотека Музею Майдану взяла участь у двох Книжкових арсеналах, Форумі видавців у Львові (з презентацією доповіді «Революційна читальня Бібліотека Майдану» на конференції Української бібліотечної асоціації у рамках Форуму). За цей час поглибилася співпраця з видавництвами, значно зросла колекція «Майдан у книжках». На сьогодні фонд Бібліотеки налічує близько 800 од. Наприкінці квітня 2018 р. Музей отримав тимчасове офісне приміщення, і у нас нарешті з'явилася можливість розпочати опрацювання книг. Особливістю фонду Бібліотеки Музею Майдану є те, що в продовження традиції, започаткованої Майданом, переважна більшість книжок отримані у дарунок і багато з них мають дарчий напис.

Найближчим часом плануємо працювати, переважно, на задоволення внутрішніх потреб Музею, але радо вітатимемо заінтересованих дослідників. Наразі Музей починає проводити заходи (у т. ч. книжкові презентації) у своєму невеличкому інформаційно-виставковому центрі, розташованому у Будинку профспілок. У подальшому, після зведення приміщення Музею, Бібліотека запрацює у повну силу: зросте її присутність у суспільному просторі, активізується експозиційна робота, стануть постійними літературні зустрічі з авторами, презентації книг, відкриті читання та дискусії, проведення відкритих просвітницьких заходів тощо.

Бібліотека Майдану – це справжня соціальна інновація, яка витворилася в умовах Революції і встигла засвідчити свою суспільну необхідність. Історія Бібліотеки Майдану – це не просто історія про книжки, адже книжки для багатьох були способом вибудовувати довіру, задовольняти запит на об'єднання через культуру й мистецтво. Це також історія про те, чого можна досягти, коли в одній точці, в одному фізичному просторі сходяться люди зі спільними цінностями, об'єднуючими ідеями.

Список бібліографічних посилань

1. EuroMaidan Tour : Part 6 – Library. Відеопроєкт Даші Цимбалюк. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VRij32tlQmQ&list=UU5x4YZqGAUXL8lTfscLyyzA>
2. Honor bright / Чесне слово / Честное слово. Відео-ролик «Вавилон13». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JJAeySusdlg>

3. Sherrin Frances. Maidan Library : The Emergence of a Protest Library within Ukraine's Revolution of Dignity. Vol. 52, No. 2, Pacific Coast Philology (2017), pp. 314–323.

4. Waldie, Paul. «The Globe in Kiev: Ukrainian Opposition Movement Has its Own Library». URL: https://translate.google.com/translate?sl=en&tl=uk&js=y&prev=_t&hl=ru&ie=UTF-8&u=https%3A%2F%2Fwww.theglobeandmail.com%2Fnews%2Fworld%2Fthe-globe-in-kiev-ukrainian-opposition-movement-has-its-own-library%2Farticle16599200%2F&edit-text

5. Библиотека Евромайдана: что читают отважные революционеры. Сюжет ICTV. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QMLwAZssaTU>

6. Библиотека Майдана. Канал 16/12 (Казахстан). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NV7Grz4ekYw>

7. Бібліотека Євромайдану: етажерки замість барикад. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2014/01/31/150643/>

8. Бібліотека Майдану – книжки за чесне слово. URL: <http://eastbook.eu/ua/2014/03/country-ua/ukraine-ua/biblioteka-maidanu/>

9. Бібліотека Майдану вже збрала понад дві тисячі книжок. URL: <http://www.theinsider.ua/art/52f0f03f93b47/>

10. В бібліотеці Майдану попит на Ніцше, Канта і українську художню літературу. URL: http://gazeta.ua/articles/culture/_v-biblioteci-majdanu-popit-na-nicshe-kanta-i-ukrayinsku-hudozhnyu-literaturu/539805

11. В захопленому «Українському домі» запрацювала Бібліотека Майдану. Сюжет Громадського ТБ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3VwRuIKv-F8>

12. В Українському домі відкрито публічну «Бібліотеку Майдану». Телеканал Ятрань. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-Z-UIaAC34>

13. В Українському Домі волонтери формують бібліотеку. URL: <http://tsn.ua/video/video-novini/v-ukrayinskomu-domi-volonteri-formuyut-biblioteku.html>

14. В'ячеслав Брюховецький: Якби був студентом – стояв би на барикадах. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2415/180/85933>

15. Євромайдан зібрав рекордну колекцію книг в Українському домі. Сюжет телеканалу 24. URL: https://www.youtube.com/watch?v=hcd_jXy033g

16. Люди Майдану. Хроніка. К. : День, 2014.
17. На баррикадах – з книжкою. URL: <http://litakcent.com/2014/02/04/na-barykadah-z-knyzhkoju-foto/>

18. Обратная сторона Майдана. URL: http://ipress.ua/ru/ljlive/obratnaya_storona_maydana_50102.html

19. После захвата «беркутовцами» Украинского дома из нашей библиотеки исчезли... детские книги. URL: <https://fakty.ua/177708-kogda-berkutovcy-zahvatili-ukrainskij-dom-v-kotorom-my-sozdali-biblioteku-iz-nee-ischezli-detskie-knigi>

References

1. EuroMaidan Tour: Part 6 – Library. Videoprojekt Dashi Tsybaliuk [Video project by Dash Tsimbalyuk]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=VRij32tlQmQ&list=UU5x4YZqGAUXL8lTfscLyyzA> [In Ukrainian].
2. Honor bright / Chesne slovo / Chestnoe slovo. Video-rolyk «Vavylon 13» [Video «Babylon 13»]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=JJAeySusdlg>. [In Ukrainian].
3. Frances, Sherrin (2017). Maidan Library: The Emergence of a Protest Library within Ukraine's Revolution of Dignity. *Pacific Coast Philology*, 52(2), 314-323.
4. Waldie, Paul. «The Globe in Kiev: Ukrainian Opposition Movement Has its Own Library.» Retrieved from <https://translate.google.com/>

translate?sl=en&tl=uk&js=y&prev=_t&hl=ru&ie=UTF-8&u=https%3A%2Fwww.theglobeandmail.com%2Fnews%2Fworld%2Fthe-globe-in-kiev-ukrainian-opposition-movement-has-its-own-library%2Farticle16599200%2F&edit-text

5. Biblioteka Evromaidana: chto chitaiut otvazhnye revoliutsionery. Siuzhet ICTV [Euromaidan Library: what the brave revolutionaries are reading. ICTV plot]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=QMLwAZssaTU> [In Russian].

6. Biblioteka Maidana. Kanal 16/12 (Kazakhstan) [Library of Maidan. Channel 16/12 (Kazakhstan)]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=NV7Grz4ekYw> [In Russian].

7. Biblioteka Yevromaidanu: etazherky zamist barykad [Library of EuroMaydan: shelves instead of barricades]. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/culture/2014/01/31/150643/> [In Ukrainian].

8. Biblioteka Maidanu – knyzhky za chesne slovo [Library of the Maidan – books for the honest word]. Retrieved from <http://eastbook.eu/ua/2014/03/country-ua/ukraine-ua/biblioteka-maidanu/> [In Ukrainian].

9. Biblioteka Maidanu vzhe zibrala ponad dvi tysyachi knyzhok [The Maidan Library has already collected more than two thousand books]. Retrieved from <http://www.theinsider.ua/art/52f0f03f93b47/> [In Ukrainian].

10. V bibliotetsi Maidanu popyt na Nitsshe, Kanta i ukrainsku khudozhniu literaturu [In the library of Maidan demand for Nietzsche, Kant and Ukrainian fiction]. Retrieved from http://gazeta.ua/articles/culture/_v-biblioteci-majdanu-popit-na-nicshe-kanta-i-ukrayinsku-hudozhnyu-literaturu/539805 [In Ukrainian].

11. V zakhopenomu «Ukrainskomu domi» zapratsiuvala Biblioteka Maidanu. Siuzhet Hromadskoho TB [The Maidan Library worked in the enthusiastic «Ukrainian House». The plot of the Public TV]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=3VwRulKv-F8> [In Ukrainian].

Viktoriia Kolesnikova,

PhD, the chief of the scientific library of the Institute of archaeology of NASU, Senior Research Fellow of the National Memorial to the Heavenly Hundred Heroes and Revolution of Dignity Museum (Kyiv, Ukraine)

MAIDAN LIBRARY: THE WAY FROM THE REVOLUTIONARY READING ROOM TO THE LIBRARY OF THE MUSEUM OF THE REVOLUTION OF DIGNITY

Maidan Library is a public initiative that originated within the walls of the Ukrainian House on January 26, 2014, as a «place of mind». The goal was to be a place on the Maidan where people read, think, speak and renew spiritually.

The initiative of a few volunteers to do a good thing for the people on the barricades developed into a unique social and cultural phenomenon that has united the entire country. From the earliest days the Library received spirited support from both the peaceful protesters, and from Kyiv people which actively were bringing to the Ukrainian House a huge amount of books.

In fact, at once the Library has become a nationwide platform for the collection and sending of literature, with charitable movement «100 books for rural libraries» involvement. During 6 months of active work has been received as a gift from the citizens, publishers and authors over 20 thousands of books. There were thousands of books sent to rural libraries throughout Ukraine, including cities from where came Heroes of Heaven Hundreds (Nebesna Sotnia). The total number of libraries are – 250.

From the first days of beginning Maidan Library became a cultural and educational space were musical and poetic readings, cultural lectures and meetings with famous Ukrainian writers happen (at that time the Library visited Vasyl Shkliar, Yuriy Andruhovych, Antin Muharsky, Irena Karpa, Sashko Lirnyk, Mila Ivantsova, Lev Skop etc.).

Now the Maidan Library is a part of the National Memorial to the Heavenly Hundred Heroes and Revolution of Dignity Museum

The Maidan Library format that has risen in terms of Revolution, testified to its social necessity and the establishment of new values.

Keywords: Maidan Library, books, cultural space, volunteers.

Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

National Museum of the Revolution of Dignity.

12, Heroiv Stalinhrada avenue, Kyiv, 04210, Ukraine

e-mail: bibliarch@ukr.net

12. V Ukrainskomu domi vidkryto publichnu «Biblioteku Maidanu». Telekanal Yatran [The public library «Maidan Library» was opened in the Ukrainian House. Telekanal Yatran]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=-Z-UlaAC34> [In Ukrainian].

13. V Ukrainskomu Domi volonteru formuiut biblioteku [13. At the Ukrainian House volunteers form a library]. Retrieved from <http://tsn.ua/video/video-novini/v-ukrayinskomu-domi-volonteri-formuyut-biblioteku.html> [In Ukrainian].

14. Briukhovetskyi, Viacheslav. Yakby buv studentom – stoiav na barykadakh [Vyacheslav Bryukhovetsky: If there was a student – would stand on the barricades]. Retrieved from <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2415/180/85933> [In Ukrainian].

15. Yevromaidan zibrav rekordnu kolektsiu knih v Ukrainskomu domi. Siuzhet telekanalu 24 [Euromaidan collected a record collection of books in the Ukrainian House. Plot Channel 24]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=hcd_jXy033g [In Ukrainian].

16. (2014). Liudy Maidanu. Khronika [People to Maidan. Chronicle]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Na barykadakh – z knyzhkoiu [On the barricades – with a book]. Retrieved from <http://litakcent.com/2014/02/04/nabarykadakh-z-knyzhkoju-foto/> [In Ukrainian].

18. Obratnaia storona Maidana [The back side of Maidan]. Retrieved from http://ipress.ua/ru/ljlive/obratnaya_storona_maydana_50102.html [In Russian].

19. Posle zakhvata «berkutovtsamy» Ukraynskoho doma iz nashei biblioteki ischezli... detskie knihi [After the capture of the Ukrainian house by «Berkut» from our library disappeared... children's books]. Retrieved from <https://fakty.ua/177708-kogda-berkutovcy-zahvatili-ukrainskij-dom-v-kotorom-my-sozdali-biblioteku-iz-nee-ischezli-detskie-knigi> [In Russian].